

CHILE: EL FLANDES INDIANO

Por Eduardo Cruces

Contacto: www.reconversionruina.org

Edición: Amberes, 2023

Impreso en Samenschool

Texto publicado por fragmentos en: Staging the Studio - International Intensive Program, ecar (Amberes, Bélgica 2014). Escuela de arte Sint Lucas Antwerpen y Residencia Air Antwerpen (Amberes, Bélgica 2017). Fanzine Artiste? et sinon tu fais quoi? (Bruselas-Amberes, Bélgica 2017). Revista Animita Inmigrante (Chile-España-Alemania 2018). Exhibición This is Not Chile en Eriazo-Klingental (Basilea, Suiza 2018). Estación Central de Amberes / Gare du Midi Bruselas (Bélgica, 2023).

CHILI: HET INDIANEN- VLAANDEREN

by Eduardo Cruces

Translator: www.deepl.com

Contact: www.reconversionruina.org

Edition: Antwerpen, 2023

Printed at Samenschool

Tekst gepubliceerd in fragmenten in: Staging the Studio - International Intensive Program, ecar (Antwerpen, België 2014). Sint Lucas Antwerpen Art School en Air-Antwerpen Residence (Antwerpen, België 2017). Fanzine Artiste? Et sinon tu fais quoi? (Brussel-Antwerpen, België 2017). Animita Inmigrante Magazine (Chil-Spanje-Duitsland 2018). Tentoonstelling This is Not Chile in Eriazo-Klingental (Bazel, Zwitserland 2018). Station Antwerpen-Centraal / Brussel-Zuid (België 2023).

A.

Durante los siglos XVI y XVII, la ciudad de Amberes en la actual Bélgica y la ciudad de Concepción en el actual Chile estuvieron conectadas frente a un hecho político común: la potente expansión del Imperio Español, tanto en Europa como en el Nuevo Mundo. Entre las múltiples estrategias de conexión de este choque cultural de fuerzas se generó una sincronía basada en la resistencia a la dominación por ambas partes, tanto por la Guerra de los Ochoenta años en Flandes como por los flamencos, y por otro lado, la Guerra de Arauco por el pueblo Mapuche. Ambas guerras se caracterizaron por el carácter difícil de sostener por la corona española. Incluso, en la zona del Reino de Chile en una nominada como "Flandes Indiano" durante esa época, una clara alusión a su paralelo beligerante en Europa. Posteriormente, dicha nominación fue usada en diversos casos como un mecanismo histórico para evocar emociones de despertar la resistencia del pueblo durante más de cien años (y que persiste hasta hoy). Así, "Flandes Indiano" fue institucionalizado como título en la obra sobre el nuevo Reino de Chile por el cronista Diego Rosales, pero incluso mucho antes, sería el propio contenido del libro La Araucana por Alonso Ercilla que daría cuenta para siempre de la belicosa resistencia a la dominación colonial por los mapuches, en contraste con otros poblados precolumbianos y y por la empresa de conquista austroriparia.

Mediante un salto y adición a los antecedentes históricos, propongo expandir esos alcances políticos a otros planos de intercambio, desde un enfoque sensitivo entre las referencias de diversas producciones artísticas de todos los siglos cronologizados. Se trata de poder constatar las primeras vinculaciones del Chile actual como consecuencia del choque cultural transcontinental entre Europa y América. El imaginario colonial de perspectiva austral latinoamericana donde desfilan varios personajes, paisajes, historias y anécdotas junto a documentos oficiales puestos al mismo nivel. Entre otros, las obras de Theodor de Bry y Roberto Bolaño dan sus primeras pistas iniciales.

En el mencionado contexto de contacto transcontinental por parte del Imperio Español, se realizaron otras acciones de exploración fotográfica de las ciudades. Así, en el siglo XVII, se grabaron por Theodor de Bry la primera imagen que circula por Europa de la recién fundada ciudad de Concepción, un grabado que en los rela-

A.

Tiempo de 16e y 17e eeuw waren de stad Antwerpen in het huidige België en de stad Concepción in het huidige Chili verbonden door een gemeenschappelijk politiek feit: de machtige expansie van het Spaanse Rijk, zowel in Europa als in de Nieuwe Wereld. Onder de vele verbindingsstranden van deze culturele krachtmeting ontstond een synchronie gebaseerd op het verzet tegen overheersing aan beide kanten, zowel door de Tachtigjarige Oorlog in Vlaanderen door de Vlamingen, als aan de andere kant, de Arauco-oorlog door het Mapuche-volk. Beide oorlogen werden gekenmerkt door het feit dat ze moeilijk vol te houden waren voor de Spaanse kroon. Het gebied van het Koninkrijk Chili werd in die periode zelfs "Het Indianen-Vlaanderen" genoemd, een duidelijke verwijzing naar de oorlogszuchtige parallel in Europa. Vervolgens werd deze naam meerdere malen gebruikt als een historische agglutinator van de emoties die het verzet van het Mapuche volk gedurende meer dan honderd jaar opriepen (en die tot op de dag van vandaag voortduren). Zo werd "Flandes Indiano" geïnstitutionaliseerd als titel in het werk over het nieuwe koninkrijk Chili van de kroniekschrijver Diego de Rosales, maar nog veel eerder zou het de inhoud zelf zijn van het boek La Araucana van Alonso de Ercilla dat voor altijd een verslag zou geven van het oorlogszuchtige verzet tegen de koloniale overheersing van het zuiden, in tegenstelling tot andere precolumbiaanse volkeren en beschavingen die verslagen werden door de Europese verovering van het zuidelijke landschap.

Door middel van een sprong en aanvulling op de historische achtergrond, stel ik voor om deze politieke scopes uit te breiden naar andere vlakken van uitwisseling, vanuit een gevoelige benadering tussen de referenties van verschillende artistieke producties van al deze gesynchroniseerde plaatsen. Het gaat erom de eerste mondiale banden van het huidige Chili vast te stellen als gevolg van de transcontinentale culturele botsing tussen Europa en Amerika. De koloniale verbeelding vanuit een Zuid-Latijns-Amerikaans perspectief, waarin verschillende personages, monsters, landschappen, verhalen en anekdotes paraderen naast officiële documenten die op hetzelfde niveau worden geplaatst. Onder andere de werken van Theodor de Bry en Roberto Bolaño geven ons enkele eerste aanwijzingen.

In de eerder genoemde context van transcontinentale verovering door het Spaanse Rijk werden andere expansieve reacties op de verkenningen

tos del navegante amberino Joris Van Spilbergen, quien exploró las costas del Reyno de Chile entre otros lugares del globo.

Siglos más tarde, en el año 2002, el escritor chileno Roberto Bolaño publica su novela llamada "Amberes", a pesar de nunca haber visitado dicha ciudad, aunque en realidad el libro comenzó a escribirlo en la década de los 80' y su editorial lo publicaría mucho después. Tal cual De Bry imagina la ciudad de Concepción solo a partir de la experiencia relatada por un otro navegante, pareciera que Bolaño estructura el título de su ficción a partir de un relato cercano a la anécdota. El libro se compone de una serie breves textos acordes a sus vivencias y visiones que le brinda a Bolaño ser inmigrante en Cataluña.

En su libro, Bolaño dice: "Cada palabra es inútil, cada frase, cada conversación telefónica". Entonces, si la palabra, la escritura y la voz que verbaliza son inútiles, ¿qué tan efectiva es una imagen producida por la palabra?, ¿qué tan efectiva es la lectura de dicha palabra o imagen producida?, ¿qué precisión tiene un diálogo a partir de esa relación imagen-palabra cuando es dicho en un mismo u otro idioma?, ¿cuándo las imágenes y palabras son producidas en momentos de consenso o discrepancia, de paz o de guerra?

Como latinoamericano se me ha impuesto a la fuerza desde la escuela el relato occidental e incluso sus modos técnicos de reproducirlos, sin siquiera yo aprender de los conocimientos de mi propio territorio ancestral o de quienes lo habitaron previo al colonialismo europeo. Esto lo acepto y transmito con todas mis fallas de origen. Así, lo que propongo, ahora, es devolverles la imagen y la palabra, retornar lo desconocido a ustedes.

A la inversa de los viajes imaginarios por Bolaño o ilustraciones encargadas a distancia por De Bry, propongo constatar in-situ lo dicho, aunque desconfie a veces de mis propios sentidos, verbalizar lo experimentado, aunque desconfie a veces de la palabra que me fue enseñada, abrazar el viaje con la fe de quien no tiene herencia que perder. Sin tierra y sin objetos. Voy tomando una posición atemporal como parte de una cadena de interpretaciones, entre las obras de diversos pueblos transcontinentales. Una búsqueda de parentescos y afiliaciones no documentadas, despedazadas y perdidas, pero presentes entre frases, líneas, borradores de imágenes y textos, como un articulador de deseos y pulsiones de comunidades y pueblos aún por nacer, aunque sea mediante ficciones.

In tegenstelling tot de denkbeeldige reizen van Bolaño of de illustraties van De Bry die op afstand zijn gemaakt, stel ik voor om ter plekke te verifiëren wat er is gezegd, ook al wantrouw ik soms mijn eigen zintuigen, om te verwoorden wat ik heb ervaren, ook al wantrouw ik soms het woord dat me is geleerd, om de reis te omarmen met het geloof van

Als Latijns-Amerikaanse zijn het westerse verhaal en zelfs de technische manieren om het te reproduceren mij met geweld opgelegd vanaf school, zonder dat ik ook maar iets heb geleerd van de kennis van mijn eigen voorouderlijk grondgebied of van degenen die het bewoonden vóór het Europese kolonialisme. Dit accepteer ik en geef ik door met al mijn fouten van herkomst. Dus wat ik nu voorstel is om het beeld en het woord aan julie terug te geven, om het onbekende aan julie terug te geven.

In zijn boek zegt Bolaño: "Elk woord is nutteloos, elke zin, elk telefoongesprek". Dus, als het woord, het schrift en de stem die het verwoordt nutteloos zijn, hoe effectief is dan een beeld dat door het woord wordt geproduceerd, hoe effectief is de lezing van dat woord of dat beeld die wordt geproduceerd, hoe precies is een dialoog die gebaseerd is op die beeld-woordrelatie wanneer het in dezelfde of een andere taal wordt gezegd, wanneer beelden en woorden worden geproduceerd in momenten van consensus of discrepantie, van vrede of oorlog, wanneer beelden en woorden worden geproduceerd in momenten van consensus of discrepantie, van vrede of oorlog?

Euwen later, in 2002, publiceerde de Chileense schrijver Roberto Bolaño zijn roman "Antwerpen", hoewel hij de stad nog nooit had bezocht, hoewel hij eigenlijk al in de jaren tachtig aan het boek begon te schrijven en zijn uitgever het pas veel later zou publiceren. Net zoals De Bry zich de stad Concepción voorstelt op basis van de ervaring van een andere navigator, lijkt het erop dat Bolaño de titel van zijn fictie structureert op basis van een verhaal dat dicht bij een anekdote staat. Het boek bestaat uit een reeks korte teksten die aansluiten bij zijn ervaringen en visies die Bolaño heeft opgedaan als immigrant in Catalonië.

tus que aprisionan al gran jaguar, pero que pronto rugirá tan fuerte que quebrará todas las ventanas de todas las oficinas del capital.

C.

Artiste? Et sinon tu fais quoi? Señala la pregunta, mientras nos comemos un completo chileno, en la olla común instigada por Louise y Cristián donde hay pebre, cervezas, fanzines de color rojo y negro sobre la mesa. SorrySorrySorry igual están allí, todos reunidos en una reconvertida hedería flamenca, hablando sobre el Trabajo como un Crimen, mientras Ramón prepara una salsa Borgerhout inventada en sus talleres con inmigrantes. La pregunta es sin duda una provocación, Artista? Y qué más haces?... Patricio también nos provoca con un cuestionamiento similar sobre el ocio, desde su Escuela de No Trabajo donde asistimos en un paseo de curso al campo alpino, intercambiando un glosario de respuestas posibles entre las palmeras que divisó Cristóbal Colón en Antillas. Vienen barcos repletos de containers que se acercan, a lo lejos, desde sus velas garabateadas de cruces rojas, donde dormitamos entre nuestros sueños aborígenes, o quizás fueron pesadillas. Antes de ser devorados por la máquina capitalista llamada progreso, llamada pasta base, llamada muerte por una bala loca, las armas cargadas con afecto por resistir juntos, o al menos sobrellevar la vida, más vivible... Un mirlo entre las palmeras, nos dice... Artista?... Artista?... Artista?... Artista?...

D.

Nihan por su parte, también había anclado en Bélgica años antes. Una residencia en el mismo espacio flamenco donde ella investigó la conexión entre los puertos de Estambul y Amberes. Curiosamente durante mi estadía, participé en un seminario sobre Alan Sekula, artista y fotógrafo quien hizo de los container una metáfora del capitalismo mismo, un transporte nómada que oculta en su interior la mercancía, un misterio que recorre mares y continentes sin límites, entre las olas, las olas. También Victoria desde Sudáfrica estuvo en la misma residencia dialogando sobre colonialismo y diamantes en el Café L'entrepot du Congo. Y tiempo

Maar het gerucht ging door, een gerucht dat de vochtige winden bracht, van de Biobío rivier tot de Bosporus waren de randen van de planeet, de Poyraz wind en ook de Pueltche wind. Een vochtig geruis, een hete vochtigheid, door handen die met hitte wreven over de vulkanische watteren en over de grassen die een voor een op haar gezicht en lichaam werden geplaatst, door handen die later werden getransformeerd in zweet en bloed, zweet dat eeuwen opofferde, bloed dat werd verstoord door metalen verrukkingen en galoppades.

Concepción, je dubbel verouderde beeld, nu overal in de ontmantelde provincie van kolen, textiel, aardewerk, haar fabrieken en haar industrieën van verschrikking en dood. Nu ontbreken alleen nog de denneneucalyptus plantages die de grote jaguar gevangen houden, maar die binnenkort zo luid zullen brullen dat ze alle ramen van alle kantoren van het kapitaal zullen doen breken.

C.

Artiste? Et sinon tu fais quoi? Hij stelt de vraag, terwijl we een Chileense hotdog eten, in de gemeenschappelijke pot die is aangespannen door Louise en Cristián, er staat pebre, bier, rode en zwarte fanzines op tafel. SorrySorrySorrySorry zijn er nog steeds, allemaal verzameld in een omgebouwde Vlaamse jissalon, prattend over Werken is Misdad, terwijl Ramón een Borgerhoutse saus bereidt, uitgevonden in zijn workshops met immigranten. De vraag is ongetwijfeld een provocatie, Kunstenaar? En wat doe je nog meer? Patricio zal ons ook provoceren met een soortgelijke vraag over vrije tijd, vanuit zijn Escuela de No Trabajo (School voor Geen Werk) waar we een cursus wandeling in het Alpenlandschap bijwonen en een woordenlijst van mogelijke antwoorden uitwisselen tussen de palmbomen die Christoffel Columbus op de Antillen zag. Schepen vol containers naderen, in de verte, vanuit hun zeilen vol rode kruizen, waar we wegdommelen tussen onze oorspronkelijke dromen, of misschien waren het wel nachtmerries. Voordat we werden verslonden door de kapitalistische machine die vooruitgang heet, die crack heet, die dood door een gekke kogel heet, wapens geladen met genegenheid om ons samen te verzetten, of tenminste het leven te overleven, leefbaarder? Een merel tussen de palmbomen, vertelt ons... Kunstenaar... Kunstenaar... Kunstenaar? Kunstenaar?

después, todos transitando en las calles de Valparaíso por separado con Nihán y Victoria y Federica también, pero a su vez juntos bajo la guía de Ash, todos escuchando un playlist de películas de terror que aún nos devuelve a las cabezas. Entre los pastizales calcinados de Valparaíso, donde no hay diamantes como se transan en las vitrinas de Amberes, pero aún así le llaman la Perla del Pacífico, tal cual, como lo será eternamente Estambul entre Oriente y Occidente. Yo soy La Puerta.

F.

Het was moeilijk om nuchter door de Belgische straten te lopen, moeilijk om de pijn onder ogen te zien, om te accepteren om je open te stellen, om je te verbinden. Nee. Het was gemakkelijker om genegeheid te voelen met een met weekdieren bedekte auto die uit de Schelde werd gered, met de open straten bij de Rooseveltplaats, overpeinzend hoe de Spaanse ruïnes wijd open werden gelaten, een afgehakte hand op het

E.

Overall in België monumenten voor Leopold II ontmantelen, overal in Chili monumenten voor Pedro de Valdivia en vele andere monumenten voor leiders in verschillende delen van de wereld. Zo begint dit nieuwe tijdperk van opsluiting en permanente staat van beleg, afgedwongen door regeringen tijdens de wereldwijde pandemie, maar de waarheid is dat het lichaam nog steeds pijn doet, de sporen van gruwel nog steeds open zijn. Een verwarde Gordon Matta Clark breuk staart me op een krakende manier aan over de verwoeste stad terwijl hij zich voortbeweegt en alles op zijn pad doorboort: Antwerpen.

F.

Desmantelando monumentos de Leopoldo II en toda Bélgica, los monumentos de Pedro de Valdivia en todo Chile, y otros tantos monumentos de líderes en diversas zonas del mundo. Así amanece esta nueva era de confinamiento y estado de sitio permanente aplicado por los gobiernos durante la pandemia global, pero, o cierto, es que el cuerpo sigue doliendo, las marcas de horror aún abiertas. Una fisura destemplada de Gordon Matta Clark me observa de manera crquelada por la ciudad en ruinas a medida que avanza perforando todo a su paso: Amberes.

F.

Fue difícil transitar sobrio por las calles belgas, fue difícil enfrentarse al dolor, aceptar abrirse a sí mismo, conectarse. No. Más fácil fue sentir afecto con un uncubierta de Escalda, con las calles abiertas cerca de Rooseveltplaats, como dejaban descubierta las ruinas españolas de par en par en un día que el pavimento aparece. Antes, el gulo, el exceso, la juvenil destrucción. Las noches repletas con amigos y sueños en bares flaqueos, de un bar a otro, solos, diversas copas en las manos, una para cada copa de cerveza y para cada emoción: euforia, exaltación, amor, pero la pena, o estaba invitada a beber de mi copa. Donde tambaleaba, hablando en otras lenguas, donde me acercaba para amar y para amar u n tiempo, con un gran y estúpida sonrisa pegada en la cara y la cabeza despedazada, el cabello como un remolino de sueños de niños repletando todos los rincones. El bullicio de nuestra memoria sonaba claro como un coro de demonios. "Euros-Europeans-Europeans..."

D.

Nihán van haar kant was jaren eerder ook al in België verankerd. Een residentie in dezelfde Vlaamse ruimte waar ze de connectie tussen de havens van Istanbul en Antwerpen onderzocht. Vreemd genoeg nam ik tijdens mijn verblijf deel aan een seminarie over Alan Sekula, kunstenaar en fotograaf die van containers een metafoor maakte voor het kapitalisme zelf, een nomadisch transport dat koopwaar binnenin verbergt, een myserie dat grenzeloos over zeeën en continenten reist, tussen de golven, de golven. Victoria uit Zuid-Afrika was ook in dezelfde residentie en sprak over kolonialisme en diamanten in Café L'entrepot du Congo. En enige tijd later liepen we allemaal door de straten van Valparaíso, apart met Nihán en Victoria en ook Federica, maar samen onder leiding van Ash, allemaal luisterend naar een playlist met horrorfilms die nog steeds nagalmt in onze hoofden. Tussen de verschroeiide graslanden van Valparaíso, waar geen diamanten zijn zoals ze verhandeld worden in de vitrines van Antwerpen, maar toch noemen ze het de Parel van de Stille Oceaan, net zoals Istanbul eeuwig tussen Oost en West zal staan. De Deur, ik ben de Deur.

E.

stajo, a medida que entraban todos los comensales asombrados al bar, aplaudiendo por sus obras, su ocio y su oscuridad, también besando y abrazando por crear tan hermoso y a su vez siniestro continente a hierro y sangre contra nosotros, turistas, migrantes, desplazados, supervivientes de sus excesos del cual también quisimos ser parte. Una búsqueda de filiaciones siniestras, al menos esa noche y todas las noches, para de día escaparme de mi mismo, nuevamente, como un herido, la violencia de la luz sobre mi piel mestiza:

G.

Yo fui un edificio barroco cortado en Amberes, un ilegal ticket de tram perdido en Bruselas, un santo despedazado por la furia iconoclasta en Flandes, la mano encontrada sobre la selva lejana, pero ahora voy caminando a encontrarme entre los trozos rotos de aquellos que ya arribaron, paso a paso, entre los fragmentos perdidos de mí mismo y guardados en los bolsos de viaje acumulados. Los pasajes de la joven euforia.

Antwerpen, 2014-2023

Antwerpen, 2014-2023

Ik was een barok gebouw gekapt in Antwerpen, een illegaal tramkaartje verloren in Brussel, een heilige aan stukken gereten door iconoclastische woede in Vlaanderen, de hand gevonden in de verre jungle, maar nu ben ik op weg om mezelf te vinden tussen de gebroken stukken van hen die al aangekomen zijn, stap voor stap, tussen de verloren fragmenten van mezelf en bewaard in de opgestapelde reistassen. De passages van jonge euforie.

G.

trottoir verschijnt. Daarvoor de gulzigheid, de overdaad, de jeugdige de-structie. De overvolle nachten met vrienden en onbekenden in Vlaamse bars, van de ene bar naar de andere, met verschillende glazen in mijn handen, één voor elke biersoort en voor elke emotie: euforie, exaltatie, durf; maar geen verdriet, ik werd niet uitgenodigd om uit mijn glas te drinken. Waar ik wankelend, pratend in andere talen tussen de tafels doorliep, waar ik schaamteloos naderde om tegelijkertijd lief te hebben of te haten, met een grote stomme grijns op mijn gezicht geplakt en mijn verbrijzelde taal trainend, mijn haar als een werveling van kinderdromen die elke hoek vulde. Het rumoer van onze bohemia klonk helder als een koor van demonen.... "Europeaanen - Europeaanen - Europeaanen - Europeaanen" schreeuwden we uit volle borst, toen alle verbaasde eters de bar binnenkwamen, applaudisserend voor hun werk, hun vrije tijd en hun duisternis, ook zoenend en knuffelend voor het creëren van zo'n mooi maar sinister continent van ijzer en bloed tegen ons, toeristen, migranten, ontheemden, overlevenden van hun excessen waar wij ook deel van wilden uitmaken. Een zoektocht naar sinistere banden, tenminste die nacht en elke nacht, om overdag aan mezelf te ontsnappen, opnieuw, als een gewonde man, aan het geweld van het licht op mijn mestiezenhuid:

No. 6.

Conception.

